

هویت: ساختن یا پروراندن

بررسی سیاست ساخت هویت جدید برای ترکمنستان

hamidreza.salehi65@gmail.com

حمیدرضا صالحی/ کارشناس عمران

خیابان‌های عریض، ساختمان‌ها و کاخ‌های مجلل، مجسمه‌های عظیم، فرودگاه و استادیوم ورزشی ساخته می‌شود. تخریب و بازسازی مدرن شهر با سرعت بالا و در محدوده‌های وسیع انجام می‌گیرد.

تغییر حکومت، تغییر شهر

عشق‌آباد به عنوان پایتخت و نماد کشور برای اجرایی شدن سیاست‌های جدید حکومتی انتخاب شد. بخش وسیعی از بافت قدیم برای بازسازی و ایجاد مراکز مدرن شهری، خیابان‌ها و شبکه ارتباطی وسیع و منظم تخریب شد. بخش مرکزی که ساختمان‌های مدرن را در بر می‌گیرد با خیابان‌های اطراف آن از بافت قدیم جدا می‌شود. بخش جدید قصد ندارد با ساکنان بخش قدیمی کار کند و گویی برای کسانی غیر از آنان ساخته شده است. جداسازی با بدنه‌ای از ساختمان‌های جدید، مانع از رؤیت بافت اصلی شهر از داخل خیابان‌های جدید می‌شود. بناهای جدید بر خلاف آنچه در شهر قدیم وجود دارد با بافتی نامترک، عمدتاً با مصالح گران‌قیمت و با تنوع بسیار کم و با فاصله از هم احداث شده است. این امر سبب

پس از جدایی ترکمنستان از شوروی سابق در سال ۱۹۹۱، حکومت ترکمنستان برای نشان دادن استقلال و ابراز موجودیت کشور ترکمنستان بر پایه قوم ترکمن، به تعریف

گذشته و فرهنگی مشترک برای قبایل موجود در کشور پرداخت که با وجود داشتن زبان و دین مشترک، هرگز به عنوان قوم یا ملتی واحد در کنار یکدیگر زندگی نکرده بودند و هیچ‌گاه دولت جداگانه‌ای برای خود نداشته و تاریخ آنها از دیگر اقوام آسیای میانه، همچون ازبک‌ها و تاجیک‌ها جدا نبوده است. هدف از این کار، متحدکردن تمام کشور حول یک هویت واحد بود. حکومت برای ایجاد بستر هویتی واحد و تعریف یک ملت و نمایش آن در محیط زندگی، به سراغ شهر رفت. از آنجا که هویت شهری از سویی تبلور تاریخ و تمدن اجتماعی است که در آن زندگی می‌کند و از دیگر سو حاصل قرن‌ها اندیشه و دستاورد تلاش‌های گوناگونی است که هر یک سهمی خاص در شکل بخشیدن به محیط شهری دارد (منصوری، ۱۳۸۷) لذا شهر موجود، نمی‌تواند ارائه‌کننده هویت جدید مورد نظر حکومت باشد، در نتیجه باید در راستای سیاست‌های جدید حکومت، پذیرای تغییر باشد. پس حکومت، سیمای شهر را برای ابراز وجود خود برنامه‌ریزی کرده و هویت جدید ترکمنستان رامی‌سازد.

واژگان کلیدی: هویت، حکومت، سیمای شهر، قدرت.

شهر عشق‌آباد دهه ۶۰ قرن بیستم.

مجموعه یادمان ملی شهر عشق‌آباد، مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۸.

احراز هویت

به طور کلی جسمیت بخشیدن به مفهوم هویت در شهر نیازمند ابزارهایی است. از اصلی‌ترین ابزارها، کلیتی به نام «سیمای شهر» است. این مفهوم کلی از بخش‌هایی چون خیابان و شبکه ارتباطی، بافت، چشم‌انداز شهر، نقاط عطف، فرم و شکل بناها، مصالح، جزئیات اجرایی و رنگ تشکیل شده که تمامی آنها به تنهایی می‌تواند مفهوم هویت را در خود بگنجانند و از کنار هم قرارگرفتن این عناصر هویت ساز است که مفهوم کلی سیمای شهری با هویت پدید می‌آید.

بازسازی مدرن و گسترده در سطح شهر عشق‌آباد نشان از آن دارد که مسئولین به دنبال ایجاد پایتختی مجلل برای بروز قدرت و نمایش موجودیتی جدید به دنیا هستند. در راستای این سیاست، ساختمان‌های قدیمی در منطقه مرکزی شهر تخریب شده و به جای آنها میدان‌ها،

۷۶

شده است. به نظر می‌رسد همچون دوران سلطه شوروی سابق، فضاهای جمعی بیشتر از اینکه محلی برای بروز فعالیت‌های جمعی مردم باشد، جایی برای نمایش قدرت حکومت است. شاید به دلیل آنکه برای مردم طراحی نشده است، حضور مردم در آنجا نیز چندان محسوس نیست. عدم وجود تنوع فضایی در مقیاس و کارکرد؛ به عنوان مولفه‌ای هویت‌بخش و فقدان خردفضاها، ویژگی‌های خاصی است که در فضا‌سازی‌های عشق‌آباد جدید قابل ملاحظه است. وسعت و عظمت اغراق‌شده فضاهای جمعی پیرامون المان‌ها حتی در کف‌سازی‌ها، تزئینات و میلمان شهری، مؤید این واقعیت است که یادمان‌گرایی حکومت هفتاد ساله کمونیستی همچنان بخش جدایی‌ناپذیر فضا‌سازی در عشق‌آباد جدید است با این تفاوت که در حال حاضر این المان‌ها به جای مجسمه شخصیت‌های شوروی سابق، هر کدام به حادثه‌ای از تاریخ ترکمن‌ها یا شخصیتی از ترکمنستان مربوط است. با توجه به نوع حکومت تک‌محوره حول شخص واحد، اغلب این مجسمه‌ها مربوط به رئیس جمهور سابق، «نیازف» است. در جای‌جای شهر مجسمه‌هایی از وی دیده می‌شود که با رنگ طلائی، نماد قدرت و اقتدار در کشور است. به عبارت دیگر در زیبایی‌شناسی جدید تنها مصداق‌ها عوض شده است. یکی از مهم‌ترین ابزارهای نمایش هویت در ترکمنستان، اجبار استفاده گسترده از پرچم کشور در تمامی نقاط از بافت قدیم تا بخش‌های مدرن شهر است.

جمع‌بندی

به نظر می‌رسد تبدیل سریع فرهنگ تولید شده به مصداق عینی، اتفاقی است که در عشق‌آباد جدید افتاده است. بنا بر تعریف، اگر هویت شهری را تبلور تمدن اجتماعی که در آن زندگی می‌کند و تدریجاً و پیوسته ضخامت اجتماعی و فضایی می‌گیرد، بدانیم، جهش از مدل سنتی به مدل حاضر بدون در نظر گرفتن نقش مردم در تصمیم‌گیری‌ها که مهم‌ترین عامل هویت شهر هستند، باعث فاصله‌گرفتن از ریشه‌ها و تناقض در دریافت واقعی از شهر خواهد شد.

شهر عشق‌آباد توسط دولت‌مردان آن کشور به عنوان یک پایتخت مدرن و ثروتمند نمایش داده می‌شود. در واقع تنها با نمایش بخش مدرن و بازسازی شده از شهر عشق‌آباد سعی در نمایش هویت و ابراز قدرت در برابر دنیا را دارند. اما اگر از این بخش کمی دور شده و چهره اصلی شهر دیده شود، تمامی این برنامه‌ریزی‌ها و هویت‌بخشی‌ها با یک تناقض بزرگ مواجه می‌شود.

منابع

- منصوری، سید امیر (۱۳۸۷) نسبت هویت با سیمای شهر، سایت علمی - تحلیلی www.nazaronline.ir
- www.archnoise.com
- www.asia-planet.net
- www.uan.ir
- www.urbanity.ir

شده که بناهای جدید (عمدتاً دولتی) جلوه بیشتری داشته باشد و به ناظر تلقین کند که در شهری مدرن و قدرتمند قرار دارد. در اطراف و لبه‌های شهر با ساخت بزرگراه‌ها و تقاطع‌های غیر هم‌سطح، بیننده برای دیدن شهری مدرن آماده می‌شود. این بزرگراه‌ها یک حلقه بسته دور شهر تشکیل داده است که شهر را در بر می‌گیرد. برخی بزرگراه‌ها از میان بسیاری بناهای مهم شهر عبور می‌کنند که بدنه نوساز و بناهای مهم، آنها را به عنوان یکی از نمادهای اصلی شهر مطرح می‌کند. وجود چنین خیابان‌هایی هنگام تردد در شهر، فضایی مدرن و شهری ثروتمند را به تصویر می‌کشد، حال آنکه پشت این بدنه‌ها، بافت فرسوده و بخش اصلی شهر، یعنی محل زندگی توده مردم قرار دارد.

فضای جمعی، نمایش اجتماع یا قدرت؟

یکی از بخش‌های مورد توجه برای ابراز قدرت و ایجاد هویت در روند مدرنیزاسیون شهر عشق‌آباد، پارک‌ها و فضاهای جمعی حول یک مجموعه یادمانی است. معمولاً این فضاها در مرکز ثقل خود دارای آب‌نما یا المانی عظیم از مصالح مدرن است که ارتفاع زیاد، شکل و فرم خاص آنها همواره عظمت و قدرت را به بیننده القا می‌کند. تقریباً تمامی نقاط مهم شهر، دارای یک آب‌نمای ویژه و بزرگ برای خود است. ایجاد فضای سبز وسیع، آب‌نما و مسیره‌های منتهی به المان‌ها به عنوان اصلی‌ترین بخش مجموعه، باعث جلوه بیشتر این المان‌ها

خیابان اصلی مرکز شهر عشق‌آباد، مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۸.

بازسازی مدرن شهر برای نمایش شهری ثروتمند و قدرتمند، مأخذ: نگارنده، ۱۳۸۸.